

Symposium over beoordeling van geloofwaardigheid in de asielprocedure¹

Over confirmation bias, bandwagon en alternatieve scenario's

Wat is de optimale methode voor beoordeling van geloofwaardigheid in de asielprocedure? Hiernaar zochten rechtswetenschappers, sociale wetenschappers, beleidsmedewerkers, advocaten en vertegenwoordigers van ngo's, op 21 september jl. in Maastricht. 'Natuurlijke menselijke neigingen staan vaak in de weg aan de naleving van de juiste interviewtechnieken: er worden te weinig open vragen gesteld, omdat mensen dat in hun dagelijks leven ook weinig doen.'

Als eerste spreker op het symposium riep drs. Pieter van Reenen LLM, beslisambtenaar en trainer bij de IND, het beeld op van de asielzoeker en de beslisambtenaar als twee protagonisten in de procedure. Beiden kunnen hun beperkingen hebben. De asielzoeker staat misschien wantrouwend tegenover autoriteiten en kan getraumatiseerd zijn. Ook kan schaamte hem ervan weerhouden openhartig te zijn over zijn persoonlijke omstandigheden. De beslisambtenaar kan op zijn beurt voorkeuren en vooroordelen hebben die zijn besluitvorming beïnvloeden.

Volgens Van Reenen kent de IND-methode van de integrale geloofwaardigheidsbeoordeling geen fundamentele gebreken.² Het case management door de IND, met één contactpersoon per dossier, biedt overzichtelijkheid en een persoonlijke benadering. Maar als alle hoor- en beslisstappen in een procedure zijn toebedeeld aan één medewerker, ligt ongelijke behandeling op de loer. In de praktijk komt dit weinig voor; en zaken worden vaak met collega's besproken. Een juiste beoordeling vergt veel van de vaardigheden van de beslisambtenaren. De IND beoogt die op peil te houden met verplichte trainingen van het European Asylum Support Office (EASO). Volgens Van Reenen kunnen er aan de asielzoeker wel meer open vragen worden gesteld, en hij ziet de korte termijn voor de geloofwaardigheidsbeoordeling als gevaar voor een juiste beoordeling.

Een wonder dat we nog leven

Twee sprekers benadrukten in Maastricht de beperkingen van het menselijk brein. Dr. Gavin Oxburgh, universitair hoofddocent

Juridisch kader

Het startpunt voor de beoordeling van het asielverzoek is de samenwerkingsverplichting van artikel 4 (1) van de Definitierichtlijn.¹ Als de asielzoeker geen bewijs kan overleggen, wordt de geloofwaardigheid van zijn verklaringen beoordeeld op basis van de criteria van artikel 4 (5) van die richtlijn. Daarbij leggen de interne en externe consistentie van het relaas (onderdeel c) het meeste gewicht in de schaal. In beginsel moet de asielzoeker stellen en bewijzen. De IND heeft echter op grond van artikel 3:2 Awb ook een actieve onderzoeksplicht. De bewijslast is het zwaarst voor een asielzoeker uit een veilig land van herkomst.

forensische psychologie, Newcastle University, leerde als onderzoeker dat vooringenomenheid gemakkelijk een plaats aan tafel veroverd bij het ondervragen van verdachten. Zo bekende een verdachte schuld aan vernielingen in een militaire hangar, terwijl de ware dader zich later meldde.⁴ Volgens Oxburgh heerst er onder interviewers grote consensus over de juiste interviewtechnieken, maar staan natuurlijke menselijke neigingen vaak in de weg aan de naleving ervan. Zo worden te weinig open vragen gesteld, omdat mensen dat in hun dagelijks leven ook weinig doen.

Oxburghs remedie is omvangrijk. Interviews dienen afgenomen te worden volgens de best practice van het Structured Interview Protocol (SIP). Het SIP dient bovendien te worden ingebed in het PEACE-model, dat een traject uitstippelt voor voorbereiding tot en met evaluatie van het gesprek.⁵ Dit moet leiden tot een manier van vragen stellen die niet beschuldigend van aard is, maar gericht op het verzamelen van informatie. Oxburgh benadrukt dat er snel een relatie met de geïnterviewde tot stand moet worden gebracht, om waardevolle informatie te verkrijgen. Een agressievere benadering heeft volgens hem geen zin. Hij pleit ook voor een vakinhoudelijke

1 Het symposium werd georganiseerd door de Universiteit Maastricht en mede mogelijk gemaakt door Universiteitsfonds Limburg SWOL. Dagvoorzitter was dr. Robert Horselenberg.

2 Zie ook: K. Geertsema, 'Van 2010/14 naar 2014/10. De nieuwe werkinstructie over geloofwaardigheid in asielprocedures', in *A&MR* 2015-4, p. 164-169 en S.G. Kok, 'Bij gebrek aan bewijs. De beoordeling van geloofwaardigheid van het asielrelaas onder Werkinstructie 2014/10', Instituut voor Immigratierecht Universiteit Leiden en VluchtelingenWerk Nederland: 2017.

3 Richtlijn 2011/95/EU. In Nederland geïmplementeerd in de integrale geloofwaardigheidsbeoordeling, artikel 3.35 lid 3 Voorschrift Vreemdelingen en IND-werkinstructie 2014/10. Zie ook Wijzigingsbesluit Vreemdelingen-circulaire 2014/36, *Stcrt.* 36910, 24 december 2014.

4 Oxburgh verwijst ook naar het Innocence Project, dat er op is gericht dwalingen in het (straf)recht tegen te gaan. Zie ook <https://www.innocenceproject.org>

5 De stadia van het model zijn als volgt: 'planning and preparation; engage and explain; account, clarify and challenge; closure; evaluation'.

training van de tolk, zodat deze rekening houdt met het belang van een bepaalde vraagstelling.

Tot slot presenteert Oxburgh de Forensic Interview Trace.⁶ Deze digitale toepassing is geschikt om naast de inhoud van het interview ook allerlei achtergrondinformatie op te slaan over de wijze waarop het interview is uitgevoerd. Dit stelt bijvoorbeeld rechters in staat om in hun oordeel over het bewijs ook de kwaliteit en doeltreffendheid van het interview in ogenschouw te nemen.

persoon in kwestie een ongeschoolde arbeider is die weinig van zijn land heeft gezien, of dat hij informatie over de afgelegde route achterhoudt om de smokkelaar te beschermen.

Uit haar analyse van 40 IND-zaken maakte Van Veldhuizen op dat de ambtenaren in 97 procent van de gevallen een informatieverzamelende stijl hanteren. Wel waren hun vragen veelal gesloten en feitelijk van aard, wat waarschijnlijk korte antwoorden tot gevolg heeft. De IND stelt ook veel vragen over het land van herkomst,

Misschien is de asielzoeker een ongeschoolde arbeider die weinig van zijn land heeft gezien, of houdt hij informatie over de afgelegde route achter om de smokkelaar te beschermen.

Dr. Steve Penrod, hoogleraar psychologie, John Jay College of Criminal Justice in New York, gaf nadere verklaringen voor de beperkingen van het menselijk brein. Denkfouten ('cognitive bias') staan in de weg aan deugdelijke, rationele besluitvorming. Een google-zoekopdracht heeft Penrod zoveel soorten denkfouten opgeleverd, dat hij zich afvraagt hoe het mogelijk is dat we nog in leven zijn. Zo behelst het 'bandwagon-effect' dat mensen geneigd zijn de opinie aan te hangen die het meest in zwang is, zonder aandacht voor het onderliggende bewijs. En de 'confirmation bias' duidt aan dat de mens geneigd is steunbewijs te zoeken voor datgene waar hij toch al in gelooft.

Dit soort mentale sluiproutes kunnen de objectieve uitvoering van een interview belemmeren, maar de bestrijding ervan is moeilijk, omdat ze ook heel dienstbaar zijn. De veelheid aan informatie in de wereld om ons heen en de beperkte capaciteit van ons brein dwingen ons om selectief waar te nemen en te onthouden. Ook moeten we uit eigen beweging informatie toevoegen aan onze waarnemingen, willen we er betekenis aan kunnen ontleen. En dan is er nog de noodzaak om snel te handelen, zie Van Reenens stelling over tijdsdruk als oorzaak van fouten.

Eigen hypothese ontcrachten

Steve Penrod zoekt de oplossing in bewustwording van denkfouten. Daarnaast benadrukt hij dat bij oordeelsvorming actief het tegenovergestelde van de eerste beoordeling in overweging moet worden genomen. Dat is ook een van de aanbevelingen van Tanja van Veldhuizen Msc. Volgens haar, postdoctoraal onderzoeker Universiteit Utrecht, is het beoordelen van geloofwaardigheid geen sinecure: 'refugee status determination is one of the most complex adjudication functions in industrialised societies'.⁷ Ze gaf zichzelf de taak om aan de hand van haar proefschrift⁸ verbanden te leggen tussen de betogen van de eerdere sprekers.

Er staan voor de asielzoeker grote belangen op het spel, waarbij – indien documentenbewijs niet voorhanden is – het oordeel van de asielambtenaar over de geloofwaardigheid zeer bepalend is. Dit maakt de procedure kwetsbaar voor geheugenfouten, manipulatie door onoprechte aanvragers en persoonlijke denkfouten van de beoordelaars. Bij een gebrek aan detail, consistentie of plausibiliteit in de verklaringen moet worden bedacht dat de oorzaak ook kan liggen in beperkingen van het geheugen en ineffectieve interviewtechnieken. Alternatieve scenario's kunnen zijn dat de

terwijl dit volgens Van Veldhuizen niet noodzakelijkerwijs een solide manier is om de herkomst van een asielzoeker te controleren. Het menselijk geheugen heeft zo zijn beperkingen en haar onderzoek heeft uitgewezen dat zelfs eerlijke mensen een beperkte kennis hebben over hun thuisomgeving.

Van Veldhuizen is stelliger dan de andere sprekers over de kwetsbaarheid van de asielprocedure voor het gebruik van 'heuristieken' – onbewuste vuistregels die soms het resultaat zijn van denkfouten. Door een teveel aan informatie, een gebrek aan betekenisvolle informatie en de noodzaak om snel te handelen, zijn die heuristieken moeilijk te vermijden. De geloofwaardigheidsindicatoren zouden – conform Werkinstructie 2014/10 – niet anders dan als indicator, als richtlijn moeten worden gebruikt. Het is de vraag of dit ook daadwerkelijk gebeurt, in de complexe beslissingspraktijk van de asielprocedure. Er wordt al gauw te veel waarde gehecht aan bijvoorbeeld inconsistenties, omdat deze nu eenmaal opvallen. Omdat ze evenals het gebrek aan detail bovendien kwantificeerbaar zijn, lenen ze zich (te) goed voor het gebruik als checklist. Zo vergroot de huidige inrichting van de asielprocedure de kans op denkfouten.

Van Veldhuizen signaleert hier een kans voor nader onderzoek: er is nog weinig onderzoek gedaan naar het gebruik van de heuristieken in de asielprocedure.

Van Veldhuizen doet ten slotte drie aanbevelingen. Meer open vragen moeten de asielzoeker aanmoedigen om vrij te vertellen over wat hij heeft meegemaakt. Zo wordt veel informatie verzameld en kan ook worden voorkomen dat de asielzoeker wordt beoordeeld op onderwerpen waarvan hij geen kennis heeft. Het gebruik van een SIP kan helpen om dit te realiseren.

Ook is het van belang om de asielzoeker helder te instrueren, zoals: alles vertellen wat hij zich herinnert, ook als de informatie onbelangrijk lijkt. Ook zou aan de asielzoeker moeten worden gevraagd om niet te gissen wanneer hij iets niet weet. Dit instrueren kan worden gekoppeld aan het explain-stadium van het PEACE-model.

Ten derde benadrukt Van Veldhuizen net als Penrod dat bij de beoordeling van geloofwaardigheid actief moet worden geprobeerd om de eigen hypothese te ontcrachten. Beslissambtenaren moeten alternatieve scenario's formuleren om de eigen initiële waarneming in twijfel te trekken.

6 Ontwikkeld door de International Investigative Interviewing Research Group (IIIRG), <https://www.iiirg.org>

7 Van Veldhuizen haalt hier François Crépeau aan, voormalig speciale VN-rapporteur voor de mensenrechten van migranten.

8 T.S. van Veldhuizen, *Where I come from and how I got here. Assessing credibility in asylum cases*, Enschede: Gildeprint 2017.